

Broedvogelinventarisatie en nestbescherming in de Hekslootpolder in 1991

Tom van den Boomen

Inleiding

De Hekslootpolder (H.S.P.), het 160 ha. grote veenweidegebied tussen Haarlem-Noord en Spaarndam, wordt sinds 1982 jaarlijks geteld op de aanwezigheid van broedvogels. Tot 1989 is geïnventariseerd volgens de methode van Provinciale Waterstaat, daarna volgens de intensievere en meer betrouwbare B.M.P. methode. De Hekslootpolder omvat de Oude Spaarndammerpolder, een echte polder waar het waterniveau door een gemaal aan de Slaperdijk kunstmatig wordt bepaald en het Heksloot- en Vondelweggebied dat boezemland is van de oude veenstroom het Spaarne en waar de grondwaterstand vrij hoog is.

Door die hoge waterstand en het van oudsher versnipperde eigendom en grondgebruik is de agrarische bedrijfsvoering extensief van karakter. Bovenstaande omstandigheden hebben een grote aantrekkingskracht op weidevogels die hier in behoorlijke aantallen en relatief hoge dichtheden tot broeden komen.

Recente geschiedenis

In het begin van de jaren 80 ontwikkelde de gemeente Haarlem plannen voor de bouw van 1700 woningen in de Hekslootpolder. In reactie hierop werd in 1985 de Vereniging Behoud de Hekslootpolder opgericht die zeer actief beleid voerde ter wezenlijking van haar doelstelling: het in stand houden van de H.S.P. als open gebied met behoud -en zo mogelijk verbetering- van de milieu-ecologische waarden. Tot op heden maakte de vereniging een gestage groei door (ledental per 1-1-92: 970). Een en ander heeft erin geresulteerd dat de gemeente haar woningbouwplannen heeft laten varen en ermee instemde dat het Recreatieschap Spaarnwoude de verdere inrichting van het gebied ter hand zou nemen. Het Schap doet dat in nauw overleg met de Vereniging Behoud de H.S.P., die al in 1988 met een integraal voorstel kwam voor de inrichting van het gebied: "De Hekslootpolder, nieuwe contouren aan de stadsrand". Momenteel worden er inrichtings- en beheersplannen ontwikkeld voor die delen van het gebied die op geen enkele wijze ter discussie staan. De gemeente Haarlem behoudt een claim op een gedeelte van het gebied voor de eventuele aanleg van de Vondelbrug ter ontsluiting van de Waarderpolder in noordelijke richting. De aan- en afvoerweg van deze Vondelbrug zou de zuidelijke punt van de H.S.P. doorsnij-

den. Ondanks een slechts gering ruimtebeslag zou dit een grote negatieve invloed hebben op de hoge aantallen broedvogels.

Tellingen en het weer in 1991

Het aantal tellingen in 1991 bedroeg in totaal 6 waaronder 2 avondtellingen. Ze werden uitgevoerd door Frank Alink, Fred Hopman, Hugo Kracht en ondergetekende. Allen werkten ook mee aan de uitwerking van de telgegevens. De weersomstandigheden waren over het algemeen ongunstig: koud en bewolkt weer met vrij veel wind en tijdens twee tellingen lichte neerslag. Dit heeft de resultaten van de inventarisatie ongunstig beïnvloed.

Resultaten

Bij de meeste soorten waren de vastgestelde aantallen broedparen ongeveer gelijk aan die van 1990. De Bergeend, Krakeend en het Waterhoen namen duidelijk toe. De Meerkoet, Kleine Karekiet en Rietgors namen in aantal af. De Veldleeuwerik en Graspieper namen echter sterk af en verdwenen zelfs bijna als broedvogel. Het kan zijn dat de vrij slechte weersomstandigheden een negatieve invloed hebben gehad op het vaststellen van deze beide soorten, omdat deze vooral door zang en baltsvlucht opvallen. De meerjaarlijkse trend is echter negatief (zie aantallen 1983 in tabel 1) en te vrezen valt, dat deze trend het afgelopen jaar gewoon heeft doorgezet. Ook landelijk gezien staan beide soorten onder druk en vooral de Veldleeuwerik is op weg uit een groot deel van onze graslanden te verdwijnen. De belangrijkste oorzaak lijkt de toenemende intensivering van de landbouw te zijn. Verrassend in dit licht is het grote aantal Veldleeuweriken in de Inlaagpolder, waarvoor echter andere omstandigheden gelden (zie het artikel van Coen Looij in dit nummer).

De Kluut is een geheel nieuwe soort voor de H.S.P. Dit is echter niet zo verrassend, omdat de kleine kolonie van ongeveer 10 paar ten noorden van Spaarndam verstoord werd door de vergraving van de akkers voor de aanleg van een golfterrein. De Kluut nestelt in kolonies van enkele tot tientallen paren op kale of schaars begroeide plekken met vrij uitzicht. Van oudsher broedt de Kluut in flinke aantallen langs de Waddenzee en de Delta, maar verspreid komen ze ook voor in het binnenland en ook in licht toenemende mate in sommige graslandgebieden. De Kluut staat op de "Rode Lijst" van bedreigde soorten omdat de soort kwetsbaar is door zijn habitatkeuze.

Twee paar Kluten brachten afgelopen jaar met succes jongen groot in de H.S.P. De vraag is echter of deze soort zich in de komende jaren kan handhaven en uitbreiden, of dat de broedgevallen een incidenteel karakter hebben.

Tabel 1. Aantallen broedparen in de Hekslootpolder in 1983 (volgens de methode van PWS), 1990 en 1991 (volgens de B.M.P.-methode). + = aanwezig als broedvogel, doch aantallen niet bekend; ? = onbekend of soort als broedvogel aanwezig was; * = niet alle territoriumhoudende paren kwamen tot broeden.

Soort	1983	1990	1991	Soort	1983	1990	1991
Fuut	9-12	3	3	Kluut	0	0	2
Waterhoen	7-12	13	18	Veldleeuwerik	6	3	1
Meerkoet	14-25	37	31	Graspieper	6-9	4	1
Knobbelzwaan	2	1	2	Witte Kwikstaart	0	2	2
Bergeend	1-7	8	13	Patrijs	0	2	2
Krakeend	0	6	9	Boerenzwaluw	+	2	3
Wintertaling	0-2	1	1	Rietzanger	1	2	1
Zomertaling	0-2	0	0	Bosrietzanger	0-1	1	0
Wilde Eend	14-40	33	30	Kleine Karekiet	4	12	8
Slobeend	17-24	10	10	Rietgors	1-4	5	3
Kuifeend	1-9	2	4	Koekoek	?	+	+
Nijlgans	0	1	1	Torenvalk	0	1	1
Kievit	74-101	97	98	Ekster	0	2	2
Scholekster	5-28	19	29	Ringmus	1	2	2
Watersnip	2-3	0	0	Zwarte Kraai	0	1	0
Grutto	23-33	40*	36	Heggenus	0	1	0
Tureluur	16-27	24	23	Houtduif	0	0	1

De algemene weidevogelsoorten zijn zeer constant in aantal, ook gezien over een lange reeks van jaren. Kievit, Scholekster, Grutto en Tureluur blijven hoog scoren. De Scholekster en Grutto kwamen in 1990 in jager aantal tot broeden wegens de droogte in maart en april en het daarmee samenhangende geringe voedselaanbod. De Grutto bleef toe aanwezig met 40 paar, maar kwam niet in dat aantal tot broeden. De Scholekster daarentegen trok voor een belangrijk deel weg en zakte naar een dieptepunt van 19 broedparen. In 1991 was de stand echter weer normaal; rond de 30 broedparen. Ook de Grutto handhaafde zich op zijn hoge niveau. Alleen de Watersnip, een kritische weidevogel die zeer gevoelig is voor veranderingen in zijn biotoop, is vergeleken met 1983 sterk in aantal achteruitgegaan en sinds 1988 geheel verdwenen. Hoewel deze soort in voor- en najaar soms massaal in de H.S.P. aanwezig is (max. aantal van 540 exx. in november; bron: "Het natuurlijk milieu van de Hekslootpolder"), komt hij niet meer tot broeden. Alleen in beheers- en reservaatgebieden lijkt deze soort, evenals de Kemphaan, zich nog in beperkte aantallen te kunnen handhaven (bijv. in de Vereenigde Binnenpolder: in 1989 14 broedparen).

De rietvogels, die een bescheiden plaats innemen op de broedvogellijst van de H.S.P. vanwege de geringe oppervlakte riet in het gebied, laten een afwijkend beeld zien. Na een sterke toename in de afgelopen jaren van vooral Kleine Karekiet en Rietgors lijkt een neerwaartse trend zichtbaar. De Kleine Karekiet, de meest al-

gemene rietzanger, lijkt in het verleden wat onderteld te zijn, maar de stand in het gehele land is toegenomen. In de smalle rietkragen van de H.S.P. is ze ruim aanwezig met 8 broedparen, een verdubbeling ten opzichte van 1983. Echter 4 paar minder dan in het topjaar 1990. Toch moet je aan deze schommelingen niet al te veel gewicht toekennen. De Kleine Karekiet is een onregelmatige zanger en de zang kan na de paring snel eindigen. De inventarisaties van deze soort zijn totaal gebaseerd op zingende exemplaren. Schommelingen in de tellingen zijn bij deze soort daarom niet geheel een afspiegeling van de af- of toename van het aantal broedparen.

De Rietgors lijkt weer op het niveau van 1983 te zijn teruggekeerd. Landelijk gezien lijkt de soort door de jaren heen vrij stabiel. Zijn onverschilligheid ten aanzien van de keuze van het broedbiotoop (voldoende ruig) zal daar debet aan zijn.

De Rietzanger is een zeldzame broedvogel in de H.S.P. Landelijk is een sterke achteruitgang geconstateerd vanaf 1970. Oorzaak is onder andere de grote droogte in het overwinteringsgebied, de Sahel. Wellicht dat de stand weer toe gaat nemen nu die droogte verleden tijd lijkt te zijn. De Bosrietzanger is een onregelmatige broedvogel in de Heksloot, hoewel de stand in Nederland flink is toegenomen door het beschikbaar komen van meer geschikt broedterrein: wat hoog opgeschoten ruigtevegetaties, verspreid overjarig riet, bij voorkeur met wat opslag van wilg, vlier, brandnetels en Harig Wilgeroosje.

Over de talingen kan ik kort zijn. De Wintertaling was afgelopen jaar weer met een broedpaar present. De Zomertaling jammer genoeg voor het tweede achtereenvolgende jaar niet. Deze laatste soort staat ook op de Rode Lijst vanwege zijn sterke achteruitgang vanaf de jaren 70 (-75%). Landelijk gezien lijkt deze soort zich in de 80-er jaren op een laag niveau te stabiliseren.

Van de overige broedvogels is te melden dat de Patrijs voor het tweede achtereenvolgende jaar met twee broedparen aanwezig was. Veelbetekenend was de waarneming op 19 augustus van een grote groep van 21 Patrijzen, waaronder 13 jonge exemplaren. Een Houtduif broedde in de vervallen schuur van Noord-Akendam. Heggemus en Zwarte Kraai broedden weer netjes op de begraafplaats in plaats van in de Hekslootpolder.

Nestbescherming

In het afgelopen jaar (het derde jaar in successie) konden we de nestbescherming in de H.S.P. verder uitbreiden van 10 ha. in 1989 naar 20 en 27 ha. in 1990 resp. 1991. Niet alleen kregen de gebroeders Vink meer land, daarnaast mochten we ook het land van boer Rutte onderzoeken. Toen we later in het seizoen, half mei, twee voltallige klutennesten vonden en boer Dijkzeul benaderden met de vraag of hij die nesten bij het maaien wilde sparen, was hij daartoe direct bereid.

In de H.S.P. hebben we gezien de behoorlijk grote oppervlakte twee teams van 4 en 5 vrijwilligers gemaakt die onder leiding van Frans Parmentier van de Stichting Vrijwillig Natuur- en Landschapsbeheer en ondergetekende de nestbescherming hebben uitgevoerd. Nog enkele andere vrijwilligers hebben in de Vereenigde Binnenpolder en de Inlaagpolder nesten van weidevogels beschermd.

Resultaten van de nestbescherming

In totaal werden 41 nesten gevonden in het onderzochte gebied (donker omlijnd in figuur 1) en 2 nesten op het land van boer Dijkzeul (perceel 15 en 16 in figuur 1). Een onderverdeling naar soort en lotgevallen van de gevonden legsels is te vinden in tabel 2.

Tabel 2. Resultaten weidevogelbescherming in de H.S.P. in 1991. Lotgevallen van de op grasland aangetroffen legsels: P = predatie; B = beweiding; A = agrarische werkzaamheden; V = verlaten; ? = verliesoorzaak onbekend.

Vogelsoort	Totaal aantal legsels	Aantal legsels uit	Aantal legsels niet uit	Lotgeval legsels onbekend	P	B	A	V	?
Wilde Eend	1	1							
Waterhoen	1			1					
Meerkoet	4	4							
Scholekster	3	2	1			-	-	1	-
Kluut	2	2							
Kievit	22	18	3	1	2	-	1	-	-
Grutto	9	9							
Tureluur	1		1		1	-	-	-	-
Totaal	43	36	5	2	3	-	2	-	-

Van de 43 gevonden legsels kwamen 36 normaal tot ontwikkeling; 5 legsels kwamen niet uit (3 door predatie en 2 werden vernietigd door de maaimachine -ofwel de boer heeft de markeringsstok niet gezien, ofwel de stok was verdwenen of omgevallen). Naast de gevonden nesten hebben naar alle waarschijnlijkheid nog meer paren in het onderzochte gebied gebroed: 2 paar Tureluur, 1 paar Slobbeend, 1 paar Wintertaling en 1 paar Kuifeend. De verklaring hiervoor is dat je ten eerste bij nestbescherming niet altijd alle nesten vindt, terwijl je uit de gedragingen van de vogels kunt opmaken dat ze vrijwel zeker op een bepaald perceel broeden. Ten tweede moet je, in een periode waarin de boer geen activiteit

Wat opvalt in figuur 1 is dat op de percelen direct langs de Vondelweg, Vergierdeweg, RK Begraafplaats en Slaperdijk vrijwel geen nesten werden gevonden. De twee nesten direct aan de Slaperdijk betroffen een Meerkooet en Wilde Eend. Er is dus sprake van een "verstoringsafstand", de afstand tot een verstoringsbron (weg, bebouwing, bos) waarbinnen weidevogels niet tot nestelen komen.

De meeste nesten werden gevonden op de wat nattere percelen (11, 12 en 13) langs het Assendelver voetpad. Op perceel 14 werden na 20 april 30 stuks schapen geweid, zodat daar zich vrijwel geen vogels konden vestigen. Voor 20 april stonden deze schapen op perceel 13 waar de vogels zich massaal vestigden toen de schapen er waren verdwenen. Blijkbaar is een kortgegeten grasmat zeer aantrekkelijk voor weidevogels. Tijdens het vorige broedseizoen werden op perceel 13 en 14 slechts twee nesten gevonden. Deze percelen waren de jaren daarvoor met paarden beweide en de ervaring heeft geleerd dat op met paarden beweide percelen door vertrapping het broedsucces van de vogels zeer laag is. Bij jarenlange beweiding met paarden gaan de vogels deze percelen mijden. Wordt de beweiding echter anders, dan kunnen de vogels zich binnen enkele jaren weer in grote getale vestigen.

Op perceel 11 en 12 zien we dat er geen enkel nest gevonden is op het gedeelte dat grenst aan het Assendelver voetpad, dit in tegenstelling tot perceel 13 en 14. Dit had als oorzaak dat perceel 11 en 12 tot laat in het voorjaar erg nat waren en er vrijwel geen grasgroei ontstond. Later in het seizoen werden die gedeelten kurkdroog en bleven grotendeels onbegroeid; omstandigheden die onaantrekkelijk zijn voor weidevogels. Wat betreft de situering van de nesten valt het volgende op: Wilde Eend, Waterhoen, Meerkooet en Kluut nestelden allen direct aan de slootkant (binnen één meter van de sloot). Voor de eerste drie soorten is dat logisch; het zijn immers watervogels. Kluten zijn voor hun voedsel aangewezen op ondiepe sloten waar ze met hun snavels doorheen maaien en zodra de jongen zijn uitgekomen, stappen ze in het water om voedsel te zoeken. De Grutto en Scholekster lijken een voorkeur voor het midden van het perceel te hebben, waar het gras wat hoger is en ze het nest met hoog gras vrijwel geheel aan het zicht kunnen onttrekken. Toch vonden we van deze soorten ook nesten langs de sloot en zelfs een troffen we een Gruttonest aan dat in de slootkant was gemaakt onder het niveau van het maaiveld. De Kievitsnesten tenslotte lagen zowel midden op de percelen als dicht bij een greppeltje of slootkant (maar ook weer 2 tot 5 meter daarvandaan).

Alle nesten werden door ons voorzien van een markeringsstok, zodat de boer bij het rollen en maaien de nesten kon ontwijken. Daarnaast konden daardoor de nesten door ons gemakkelijk wekelijks worden gechecked. Slechts 3 nesten werden voorzien van een nestbeschermmer omdat vee werd ingeschaard. Jammer genoeg werd het enige Tureluurnest dat voorzien was van een nestbeschermmer gepredeerd.

Conclusie en toekomst

De nestbescherming in de H.S.P. is goed van de grond gekomen. Er is een enthousiaste groep vrijwilligers en er zijn enkele boeren met wie we goede afspraken hebben. Toch blijven we streven naar uitbreiding van het areaal omdat we ervan overtuigd zijn, dat nog vele nesten verloren gaan door vertrapping door het vee of door werkzaamheden als rollen, slepen en maaien. Afhankelijk van de toekomstige uitbreiding kunnen we vrijwilligers gebruiken voor deze activiteiten. bel daarvoor naar onderstaand telefoonnummer. Verder kunt u de Vereniging Behoud de Hekslootpolder steunen door lid te worden en f10,- over te maken op gironummer 5038962 t.n.v. Vereniging Behoud de Hekslootpolder, Karel Doormanlaan 132, 2024 HP Haarlem. Huisgenoten kunnen volstaan met f2,50. Nieuwe leden ontvangen gratis het laatste rapport "De Hekslootpolder, nieuwe contouren aan de stadsrand" en vier keer per jaar het Hekslootnieuws met actuele informatie.

Gebruikte literatuur

- Boomen, T. van den & J.C. Looij, 1990. Hekslootpolder weidevogeltellingen 1982-1989. Fitis 26: 80-86.
- Boomen, T. van den, J.C. Looij en H. Kracht, 1991. De Heksloot: inventarisatie en nestbescherming in 1990. Fitis 27: 29-34.
- Looij, J.C., 1989. Weidevogelgebieden rond Haarlem. Fitis 25: 62-63.
- Scharringa, C.J.G., 1991. Meetnet weidevogels Noord-Holland 1987-1991. De Graspieper 11: 159-169.
- Stichting Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland, 1990. Broedvogels van Noord-Holland. Uitgave SVN, Assendelft.
- Vereniging "Behoud de Hekslootpolder", werkgroep milieu, 1986. Het natuurlijk milieu van de Hekslootpolder. Zaandam- Haarlem.
- Vereniging "Behoud de Hekslootpolder", werkgroep milieu, 1988. De Hekslootpolder, nieuwe contouren aan de stadsrand. Haarlem.

De Ringmus is een van de reguliere broedvogels van de Hekslootpolder; ze broeden hier bij het gemaaltje aan de Slaperdijk. Tekening: Guido van Leeuwen.